

Рүстембекова Д.К.
**Польша Республикасындағы
этносаясаттың жүзеге
асырылуын реттейтін
құқықтық негіздер**

Мақалада демократиялық Польша азаматтарының, оның ішінде ұлттық және этникалық азшылықтардың тілдерінің дамуы мен сақталу еркіндігі, әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерінің сақталуы, олардың дін ұстану бостандығы, мәдениетінің дамуы, қазіргі кездегі мемлекеттегі діни конфессиялар және діндар адамдардың өмірі туралы мәселелерді шешудегі мемлекеттің этносаясаты қарастырылады. Бұл жерде бір-бірімен тығыз байланысты, алайда бір-біріне тәуелді емес үш мәселе: поляктар – ұлттық азшылықтар; Польша – оның көршілестері; өз отанындағы поляктар – шет елдердегі поляктар біріктірілген. Осы үш мәселенің рухани қажеттіліктерін қорғауға бағытталған әрекеттердің бірегей көрсеткіштерін қолдану мемлекеттің этносаясатын сипаттайды. Мақалада Польша Республикасындағы этносаясаттың жүзеге асырылуын реттейтін конституциялық және құқықтық негіздері айқындалды.

Түйін сөздер: ұлттық және этникалық азшылықтар, Конституция, қоғамдық бірлестіктер, діни конфессиялар, нормативтік құқықтық актілер.

Rustembekova D.K.
**The legal basis regulating
implementation of the ethnic
policy in the Republic of Poland**

The article discusses the ethnic policy of the state to address the issues of citizens democratic Poland, including of citizens belonging to national or ethnic minorities the freedom to development and preservation their language, preservation of customs and traditions, freedom of conscience and religion, of culture, religious faiths and the life of believers in the modern state. There are three problems: the Poles – the national minorities; Poland – her neighbors; the Poles in the homeland – the Poles abroad. These three problems are linked, but independent from one another directly. The use of common criteria to the actions directed for protection of spiritual needs these three problems and describes the ethnic policy of state. The article defines the constitutional and legal bases of realization of ethnic policy in the Republic of Poland.

Key words: national and ethnic minorities, Constitution, public associations, religious faiths, normative legal acts.

Рүстембекова Д.К.
**Правовые основы,
регулирующие реализацию
этнополитики
в Республике Польша**

В статье рассматривается этнополитика государства по решению вопросов граждан демократической Польши, в том числе граждан, принадлежащих к национальным и этническим меньшинствам, свободу развития и сохранения их языка, сохранения обычаев и традиций, свободу совести и вероисповедания, развития культуры, религиозных конфессий и жизни верующих в современном государстве. Здесь сплелись три проблемы: поляки – национальные меньшинства; Польша – ее соседи; поляки на родине – поляки за рубежом. Эти три проблемы тонкими нитями связаны между собой, но не зависят одна от другой непосредственно. Применение единых критериев к действиям, направленным на охрану духовных потребностей этих трех проблем, и характеризует этнополитику государства. В статье определены конституционные и правовые основы реализации этнополитики в Республике Польша.

Ключевые слова: национальные и этнические меньшинства, Конституция, общественные объединения, религиозные конфессии, нормативные правовые акты.

**ПОЛЬША РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
ЭТНОСАЯСАТТЫҢ
ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫН
РЕТТЕЙТІН ҚҰҚЫҚТЫҚ
НЕГІЗДЕР**

1989 жылдың күзінен бастап, поляк мемлекеті ұлттық азшылыққа, оның ішінде байырғы немесе бұрыннан отырып қалған тұрғылықты халықтар деп танылған азшылыққа қатысты жаңа саясатты жүргізе бастады. Оларға белорустер, чехтар, литовецтер, немістер, словактар, украиндықтар және лемкилер (өздерін бірде ерекше халық деп, бірде украин халқының этникалық тобы деп есептейтін) жатады. Жүздеген жылдар бойы поляк жерінде поляктардың қасында сығандар мен еврейлердің топтары өмір сүріп келеді. Бұл айтарлықтай дәрежеде өздерін поляк деп танитын, алайда, өздерінің ерекше ұлттық және діни түп тамырларын білетін караимдар, армяндар және татарларға да байланысты.

Ескі дәстүршілер (староверлер) – ерекше топ, себебі, олардың ұлттық шығу тектері мен православиенің ескі формасын уағыздап, ұстануына қатысты түп тамырлары орыс ұлты болып келеді. Ондаған жылдар бойы Польшада орыс саясиэмигранттарының ұрпақтары да өмір сүреді. Жарты ғасырға жуық уақыт поляктармен саяси босқындар болып табылатын гректер, македондықтар мен олардың ұрпақтары өмір сүріп келеді.

1989 жылдың күзінде Польша мемлекеті метафоралық түрде құрастыруға болатын: мен өзімді кім деп есептесем, сол болып табыламын деген жалпы принципті жариялады. Онда ешкім де менің ұлттық тиістілігімді дәлелдейтін дәйектерді талап етуге құқылы емес делінген [1]. Осылайша, мемлекет Польшаның әр азаматының жеке құқықтарын қорғайды, алайда, топтық құқықтарға скептикалық қатынас танытады. Ұлттық өзіндік сана-сезімге деген құрмет адам мен азаматтың құқықтарының негіздерінен бастау алып, өзінің терең мағынасында адамның қайталанбас тұлға екендігі туралы адами түсінікке сай келеді.

Польшадағы ұлттық азшылық мәселесі Польша Республикасының өз тарихи отанынан тыс өмір сүріп жатқан отандастарымен өзара байланыстары және көршілерімен қарым-қатынасқа деген ұзақ мерзімді стратегиялық саясатымен жанама түрде байланысады. Бұл Батыста Германияға, Оңтүстікте Чехия мен Словакияға, Шығыста Украина, Белоруссия және Литваға байланысты. Бұған Балтық жағасылық Калининград облысы арқылы Солтүстігінде шектесетін Ре-

сейді де қосамыз. Бұған Польшаны Балтық теңізі байланыстыратын Дания, Норвегия, Швеция және Финляндияны да қосайық. Латвия мен Эстонияны да ұмытпау керек. Бұл жерде Шығысында Польша бір кездері шляхтичтік Речь Посполитаяның Шығыстық шептері болған территорияларды алып жатқан мемлекеттермен шектесетіні маңызды мәселе. Бірнеше ғасырлар қатарынан Польша Шығысқа қарай ұмтылды (бұдан оның солтүстіктегі, батыстағы және оңтүстік-батыстағы мүдделері зардап шеккендерін айта кету керек), поляктар қашанда ол жерлерде саяси үстемдік құрды, бұл өз кезегінде литовтіктерге, беларустарға және украиндықтарға қатысты тамырын тереңге жайған патернализмді (қамқоршылықты) тудыратын. Көп ғасырлық әр алуан тәжірибе, көптеген ұрпақтардың орасан зор өркениетті еңбегі, Поляк халқының «кресаларға», бұрынғы Речь Посполитаяның шығыс шептеріне жалпы және тұрақты құштарлығы, осының бәрі бүгінгі таңда парасатты түрде иелік етіліп басқарылатын өте күрделі мұра.

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі саяси жағдаятпен ушықтырылған халықтардың ұлы қоныс аударуы, Орталық және Еуропа ұлттарының арасындағы онсыз да қиын қарым-қатынастарын одан бетер күрделендіріп жіберді. Бұл жерде жай ғана мысал ретінде, поляктар үшін аса маңызды Вильно қаласы бүгінгі таңда Литваның астанасы және Литовтік Вильнюс деп аталатынын айта кетейік; поляк аңызына бөленген Львов, енді украинша Львив деп аталып, Батыс украинаның аса маңызды қаласы болып табылады; Гданьск, Щецин және Вроцлав сияқты поляк қалалары немісше Данцик, Штеттин және Бреслау деп аталып, әлі күнге дейін неміс қиялын дүрліктіріп келеді [2].

Поляктардың ұлттық азшылыққа жататын отандастарына деген қарым-қатынасындағы міндеттері туралы байсалды әңгіме, олардың жақын арадағы көршілерімен және Польшадан тыс өмір сүретін поляктармен қарым-қатынастары жайлы әңгімемен пара-пар. Бұл жерде үш мәселе біріктірілген:

- 1) поляктар – ұлттық азшылықтар;
- 2) Польша – оның көршілестері;
- 3) өз отанындағы поляктар – шет елдердегі поляктар.

Осы үш мәселе бір-бірімен тығыз байланысты, алайда бір-біріне тікелей тәуелді емес. Ұлттық азшылықтар саяси тұтқындар емес. Позитивті симметрияға деген ұмтылыс – ол бір жағдай, ал паритет, яғни тең құқылық, бірдейлік принципі – ол басқа жағдай. Біріншісі, көршілес

мемлекеттерде өмір сүріп жатқан поляк ұлттық азшылығының ұлттық және мәдени тиістілігінің қорғалу мүмкіншілігінің, Польшадағы «байырғы, түп тамырлы» ұлттық азшылыққа көрсетілетін мүмкіншілікпен тең дәрежеде қамтамасыз етілуіне бағытталған Польша Республикасының кез келген ресми әрекеттерін білдіреді. Екіншісі ұлттық азшылықтарға деген инструменталды, аса саясаттандырылған қарым-қатынасқа апарып, тұйыққа тірейді.

Алайда, бұл жерде әңгіме паритет, яғни, тең құқылық ережелері туралы емес, шашырап кеткен поляктардың, әсіресе отырықшы азшылықты құрайтын поляктардың ұлттық тиістілігін қорғауға және поляк мемлекеті аясындағы тарихи азшылықтың рухани қажеттіліктерін қорғауға бағытталған әрекеттердің бірегей көрсеткіштерін қолдану туралы болып отыр.

Ұлттық азшылық екі сипатта қызмет ететін сияқты: көпшілікке қатысты – өмір сүру елінің адал азаматтары ретінде, ал өздіктерінен – басқа мемлекетке біріккен (сығандар мен лемкилер бөлігінен басқа) халық өкілдері ретінде көрініс береді. Бұл екі жақтылық екі жаққа да құндылыққа айналуы мүмкін, алайда, қақтығыс ошағына да айналып кетуі мүмкін. Бұл жердегі мәселе екі жақтың да, көпшіліктің де, азшылықтың да, өткеннің ауыр жүгімен, ескі де, жаңа да үлгідегі стереотиптерімен жүктелгендігінде жатыр.

Орталық және Шығыс Еуропаның дүбірлі де, қарқынды тарихының бойында қаруланған қақтығыстар аз болған жоқ. Көршілес мемлекеттер арасында да қақтығыстар және қантөгіс орын алды. Айналадағыларымызға басқаша қарым-қатынас жасауды үйрену қажет. Азшылық өздерінің өмір сүру елін сыйлауы тиіс. Ал көпшілік болса, аса күдіктенушіліктен арылып, азшылықтың ауытқымалы талаптарына көндігу керек: себебі, бір жағынан, азшылық көпшілік пайдаланатын барлық құқықтармен қамтамасыз етілуді талап етсе, екінші жағынан, өздерінің бөлектіктерін, өзгешеліктерін тоқтаусыз атап айтып отырады. Бұл екі жақтылықты қабылдап, іс жүзінде мойындау қажет.

Ұлттық азшылыққа жататын адамдар Польша Республикасының азаматтары болғандықтан, олардың барлық азаматтық құқықтары бір-бірінен ажырамас тұтастықта болады. Себебі, келешекте отандастарының бір бөлігі поляк теңізіндегі кішкене арал болғандықтан, олардың ұлттық және мәдени өзіндік сана-сезімін қолдау үшін, ерекше құқықтық реттелу мен мемлекеттен арнайы қаржылық көмек қажет. Бұл азшылыққа жасалған артықшылықтар емес, бұл тек

мүмкіндіктерді теңестіру, азшылық басқа халық пен басқа мәдениеттің теңізіндегі кішкене ғана арал болғандығынан келіп шығатын қолайсыздықтарды жеңілдету ғана.

Польша Республикасының 2005 жылғы 6 қаңтардағы «Ұлттық және этникалық азшылықтар туралы және жергілікті тіл туралы» Заңының рөлі мен маңызын ерекше атап айту керек [3]. Заң ұлттық және этникалық азшылықтардың мәдени бірегейлігін сақтау және дамытумен, жергілікті тілді сақтау және дамытумен байланысты қатынастарды реттейді. Сонымен бірге аталған заңнамалық құжат адамның этникалық тиістілігіне қарамастан, оған тең дәрежедегі қарым-қатынас жасау принципін жүзеге асыру құралы ретінде орын алып, мемлекеттік басқару органдары мен осы мәселелер аясындағы территориялық өзін-өзі басқару бірліктерінің міндеттері мен құзыреттілігін анықтайды.

Польшада ұлттық азшылықтар еркін түрде біріге алады. «Қоғамдық бірлестіктер туралы» Заң [4], бірлестіктер құрудың негізгі принципін растайды. Осы заң күшіне енген сәттен бастап, 120-ға жуық бірлестіктер тіркелген. Мемлекеттік және муниципалды мектептерге жауапты органдарға мектептерде, ана тілді үйренуді қосымша оқытатын мектептерде (сыныптар, сынып аралық топтар), немесе екі тілді мектептер мен сыныптарда азшылықтарға өздерінің ана тілінде білім алу құқығын қамтамасыз ету тапсырылған. Мәдениет пен ұлттық мұра министрлігінде осы азшылықтардың негізгі мәдени-қоғамдық бірлестіктерімен үнемі қызметтік байланысты ұстанатын, Ұлттық азшылық мәдениеті департаменті қызмет жасайды. Департаменттің негізгі міндеттерінің бірі азшылықтардың мәдени шаралары мен азшылықтармен басылып шығарылатын басылымдарға қаржылық көмек көрсету.

Әрекеттегі заңға сәйкес, қоғамдық ұйымдардың нақты істеріне тек мақсатты дотациялар бөліне алады. Бұл өздерінің штаттары мен мекемелерін керек-жарақпен қамтамасыз етуге өздері жауапты болатын, бірақ нақты жобаларға, мысалы журналдар басып шығаруға немесе көркемөнерпаздық пен өнер фестивальдарын көрсетуді ұйымдастыруға мемлекеттік бюджеттің қаржысын пайдаланатын ұлттық азшылық бірлестіктеріне де қатысты.

Қарапайым түрдегі бірнеше мысалдарды келтіре кетейік:

– Варшавада бюджеттік қаражаттан қамтамасыз етілетін, идиш тілінде спектакльдер көрсетілетін Мемлекеттік еврей театры қызмет етеді;

– Польшаның шығысындағы Хайнуфкада 10 жылдан астам уақыт бойы Шіркеулік музыканың үлкен халықаралық фестивалі өтіп келеді;

– бірнеше жылдар бойы Гожув-Велькопольскийде сығандар «Романе дивеса» Сыған ансамбльдерінің халықаралық кездесулерінде жиналады;

– соңғы жылдары Варшава түбінде «Мәдениеттегі ортақтық» ұранымен ұлттық азшылықтың көркем ансамбльдерінің бүкілпольшалық көрсетілімдері өтіп келеді;

– Мәдениет пен ұлттық мұра министрлігінің қаржылық қолдауымен көптеген беларус, идиш, литовтік, неміс, сыған, словак, украин, лемкоф сияқты тілдерде ұлттық азшылықтардың басылымдары жарық көруде. Келесі басылымдарды атап кетейік: беларустік «нива» және «Часопис», литовтік «Аушра», украиндық «Наше слово» және «Над Бугом и Нарвою», лемкофтік «Бесиду», словактік «Живот», немістің «Шлезизишес вохенблатт» және «Мазурише шторхенпост», еврейдің әр тоқсанда шығатын «Иделэ» журналы және «Слово жидовске», сонымен бірге сығанның «Пром по дром» журналы.

Польша Республикасының Конституциясына келетін болсақ, ол поляк мемлекетінің басты заңнамалық актісі және құрылымының негізі болып табылады.

Конституция азаматтық құқықтар мен бостандықтарына кепілдік береді, заңнамалық, орындаушы, соттық органдар арасындағы өзара қарым-қатынастарды анықтайды. Сейм, Сенат, Президент және министрлер Кеңесі сияқты мемлекеттік биліктің жоғарғы басқарушы топтарын қалыптастырудың құралы болып, оның жалпы тәртібін айқындайды. Сот төрелігі жүйесінің құрылымына, мемлекеттік бақылау органдарына тікелей әсер етеді. Үкімет әкімшілігін ұйымдастырумен, мемлекеттік қаржы және төтенше жағдайлармен байланысты болатын сұрақтарды, мәселелерді реттейді.

Поляк мемлекеті еуропалық конституционализмнің ең алғашқы жүріп өтушісі болып табылады. 1791 жылы Речь Посполитаяның екі халқының да Сеймі Ескі континенттегі, кейіннен 3 Май Конституциясы деп аталған бірінші Негізгі заңды қабылдады.

Польша Республикасының Ұлттық жиналысымен 1997 жылдың 2 сәуірінде қабылданған (яғни, бірлескен отырысқа қатысатын Сейм және Сенаттың) қазіргі Конституциясы сол жылдың 25 мамырында поляк халқымен конституциялық референдумда қабылданды. 1997 жылдың

16 шілдесінде Польша Республикасының Президенті Александр Квасневский қол қойған негізгі заң өзінің заңдық күшіне 1997 жылдың 17 қазанында енді. Бұл күн жаңа Конституцияның [5] басталған күні болып табылады.

Бұған дейін 1952 жылғы сталиндік негізгі заңның заңнамалық нұсқамаларына түбегейлі өзгерістер енгізген және поляк мемлекетінің 1990-1997 жылдары заңды қызмет етуіне мүмкіндік берген Кіші Конституция деп аталған конституция әрекет етті.

Польша Республикасының қолданыстағы Конституциясы демократиялық құқықтық мемлекеттің нормаларымен танылған азаматтық құқықтардың – жеке, саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени бостандықтар мен құқықтардың барлығының сақталуына кепілдеме береді.

Конституция барлық азаматтардың заң алдындағы тең құқылығын (жынысындағы, нәсіліндегі, кәсібіндегі, ұлты және біліміндегі айырмашылықтардан тәуелсіз), тұлға мен баспана бостандығы мен оған қол сұғылмаушылықты, ар-ождан және дін ұстану бостандығын, әділетті сот (кінәсіздік ақиқаттылығы негізінде) құқығын, өмірінің қорғалу құқығын қамтамасыз етеді.

Польша Республикасында 1989 жылы болған өзгерістердің нәтижесі ретінде орын алған қоғамдық және саяси өмірдің демократиялануы, Польшада адам құқықтарының қорғалуы саласындағы халықаралық нормаларының толық көлемде қабылдануына мүмкіндік берді. Бұның нәтижесі бірқатар келісімдер мен халықаралық бақылау рәсімдерінің ратификациялануы, яғни бекітілуі болды.

Халықаралық қауымдастықтың алдында демократияның поляктік жүйесі, құқық тәртібі және адам құқықтары туралы белгілі бір пікірлердің пайда болуына бағытталған бұл шаралар, Польшаның Еуропа Кеңесіне, Солтүстік Атлантика Одағына және Еуропа Одағына енуі жолындағы маңызды қадам болды.

Польша Республикасы Конституциясының «Адам және азаматтың бостандығы, құқығы және міндеттерінің негізгі қағидалары» атты II бөлімнің 35-бабында: «1. Польша Республикасында ұлттық және этникалық азшылықтарға жататын Польша азаматтарына, олардың тілдерінің дамуы мен сақталу еркіндігін, әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерінің сақталуына, мәдениетін дамытуға кепілдеме береді.

2. Ұлттық және этникалық азшылықтар өздерінің білім беретін, мәдени және діни өзіндік

болмысын сақтауға қызмет ететін мекемелерді құруға, сонымен қоса, олардың мәдени болмыстарына байланысы бар мәселелерді шешуге қатысуға құқылы», – деп айқындалған.

Аталған Конституцияның 35-бабы 1921 жылдың 17 наурызда қабылданған Польша Конституциясында (1926 жылы 2 тамызда енгізілген толықтырулар мен өзгерістерді ескере отырып) 109, 110-баптарымен реттелген болатын. Онда, 109-бап: «Әр азамат өзінің ұлтын сақтауға, өзінің ана тілінде сөйлеуге және өзінің ұлттық ерекшеліктерін ұстануына құқылы.

Мемлекеттің ерекше заңдары Польша мемлекетіндегі азшылықтардың ұлттық ерекшеліктерін көпшіліктік-құқықтық сипаттағы азшылықтардың автономды одақтарының көмегімен, жалпы өзін-өзі басқару шектері аясында толықтай және ерікті түрде дамытуды қамтамасыз етеді.

Мемлекет олардың әрекетін бақылауды жүзеге асыруға құқылы және қажет болғанда, олардың қаржылық құралдарын толықтырып отыруға міндетті».

110-бап: «Ұлттық, діни немесе тілдік азшылықтарға жататын Поляк азаматтары елдің басқа азаматтары сияқты, тең құқылық деңгейде, әр түрлі қайырымдылық, діни және әлеуметтік құрылымдарды, мектептер мен басқа да тәрбие беретін мекемелерді құрып, оларды бақылап, өздері қаржыландырып, сонымен қоса, сол жерлерде өздерінің ана тілдерін пайдалануға және өздерінің діндерінің нұсқамаларын орындауға құқылы» делінген [6].

Польша Республикасында тіл мәселесі Конституцияның [5] 27-бабына сәйкес: «Польша Республикасындағы ресми тіл – поляк тілі. Осы жағдай ратификацияланған халықаралық келісімдерден туындайтын ұлттық азшылықтардың құқықтарын бұзбайды».

Конституцияның осы нормасына сай, құқық ғылымында, заңнамада және сот шешімдерінде поляк тілі ресми тіл болып танылады. Поляк тілі өздерінің қоғамдық міндеттерін жүзеге асырумен байланысты болғандықтан, қарым-қатынас жасау, жеке тұлғалардың мемлекеттік билік органдарымен, ведомстволарға қарасты мекемелер мен ұйымдармен байланыс жасауының құралы болып табылады.

Алайда, поляк заңнамасында мемлекеттік органдарға поляк тілінен бөлек, басқа да шетел тілдерін қолдануға рұқсат берілетін сот ісі немесе әкімшілік тексеру сияқты заңдардың бар екенін назарда ұстау керек. Бұл ережелер коммерция мен шетелдіктермен сауда-саттық

талаптарынан туындайтын азаматтардың құқықтарына жүзеге асыратын сот ісі немесе әкімшілік тексеру барысының тұрақты болуына кепілдік беру үшін қолданылады.

Поляк тілінің ресми тіл деп танылуы ратификацияланған халықаралық келісімдер нәтижесінде пайда болған ұлттық азшылықтар құқықтарына еш әсерін тигізбейді. Бұндай қорытындыға келуге ұлттық азшылықтар құқықтары жөнінде жағдайларды қамтитын бірқатар халықаралық келісімдер, сонымен қатар, 1989 жылдан бастап, азшылық құқықтарының қорғалуын дамытудан кейінгі, ұлттық азшылықтарды қорғау жөніндегі Польшамен бекітілген Рамо Конвенциясы [7] жағдай жасады.

Діни конфессиялар және діндар адамдардың өмірі. Польшадағы діндар адамдардың өмірі мен діни конфессиялары туралы айтатын болсақ, Польшада ресми түрде тіркелген 138 конфессия мен діни қауымдар бар.

Діндар адамдардың ең көп саны католик шіркеуінің қарамағында бірлескен. Католиктік дінге тиістілігі жөнінде елдің діндар халқының 95% жариялайды. 4 шіркеулік ағымның: византиялық – украиндық, нео – униаттық, армяндық және латындық ағымдардың ішінде соңғысының ұстанушылары көп – 1998 жылы оған 35 миллион діндар адамдар кірген (9990 приход және 28 мыңға жуық шіркеу қызметкерлері) кірген.

Рим Папасы Иоанн Павел II-ші жариялаған буллаға сәйкес, Польша 1996 жылы 40 эпархий мен 13 латындық ағымның метраполийі мен бір византиялық-украиндық метраполийге бөлінген. Епархиялардағы шіркеулік билікті Епископатты құратын епископтар жүзеге асырады. 1981 жылдан бастап Епископат Конференциясының төрағасы болып, Польшаның бүгінгі примасы кардинал Юзеф Глемп табылады. Бүкіл елдің территориясында және одан тыс территорияларда пастырлық қызметті түрлі миссионерлік ұйымдар мен мекемелер жүзеге асырады (мысалы, негізінен Үшінші әлем деп аталатын елдерде қызмет ететін Польшалық католиктік миссиалар), мектептердегі катехизис оқытушылары, сонымен қатар, бірнеше ондыққа жуық монахтық ордендер, ерлер және әйелдер ордендері (солардың ішінде францискандықтар, иезуиттер, доминикандықтар, михаэлиттер, салезианкалар, редемптористер, элизаветянкалар, урсулянкалар, шариткалар) кіреді.

Польшада католиктік шіркеуден бөлек, бірнеше ірі христиандық конфессиялар, сонымен қатар, бірнеше ондаған ұсақ конфессиялар мен діни қауымдар қызмет етеді.

Польшалық Автокефальдық православиелік шіркеуі конфессияларының үлкендігі жөнінен екінші орынды алады. Ол 550 мыңға жуық діндарлар мен 320 діни қызметкерлерді біріктіреді. Негізінен осы конфессияға шығыс дуанбасылық территорияларда өмір сүретін беларустық азшылықтардың өкілдері жатады.

Польшадағы христиандық ағымдағы діндарлар саны жағынан үшінші орынды протестантизм алады, ол да өз кезегінде ағымдарға бөлінеді.

Протестанттық (Евангельдік – аугсбургалық) шіркеу 85 мың діндарларды қамтиды (Поляктардан бөлек, протестантизмді шығу тегі неміс болып келетін азаматтар насихаттайды), бес ондықтар Қауымы 17 мыңға жуық, жетінші күн адвентистері – 10 мың. Басқа протестанттық қауымдар 5-6 мыңнан артық болмайтын діндарларды қамтиды.

Польша халқының кейбір бөлігі ескі мағынадағы католицизмді насихаттайды. Елде Римдік-католиктік шіркеумен байланыспаған ескі католиктік қауымдар әрекет етеді: мариавиттердің ескікатоликтік шіркеуі, Поляк-католиктік шіркеуі мен мариавиттер Католиктік шіркеуі. Осы қауымдардың барлығын 88 мыңнан артық діндарлар біріктіреді.

Иегова куәгерлері қауымы 130 мың діндарларды қамтиды.

Бұнымен қоса, Польшада бірнеше діни одақтар қызмет етеді, солардың ішінде: Мұсылмандардың діни одағы (исламды насихаттайтын діндар адамдарды біріктіретін), діни еврейлік гминдер Одағы (олардың мүшелері иудилер болып табылады), караимдардың Діни одағы (бұл дін ислам мен иудаизмнің қосылуы нәтижесінде пайда болған, оны шығу тегі түрік болатын этникалық азшылықтардың өкілдері насихаттайды). Бұған қоса, елде Шығыс діндеріне байланысты ұйымдардың айтарлықтай үлкен топтары бар – мысалы, халықаралық Кришна санасы қоғамы және буддистер Қоғамы.

Поляк дінилігіне тән сипат – оның дәстүрлі христиандық әдет-ғұрыптар мен діни тәжірибеге – қасиетті жерлерге тәу етіп қажылыққа бару, литургиялық салтанатты шерулер құру (мысалы, Құдайлық Дене мерекесі), ұлы оразалық дін жорасы ғибадаттарын жасау, күнәдан арылу жолындағы приходтық әдет-ғұрыптарын ұстану болып табылады. Бұл жерде ерекше маңызға Құдай ана культы ие. Діндарлар Ясна – гуредегі қасиетті Қара мадонна бейнесіне, Лихендегі қайғырушы Құдай ана бейнесіне бас иеді. Дева Марияға деген құрмет көптеген қасиетті

ғимараттар құрылыстарын тұрғыздан көрінеді. Елдің барлық аудандарында Құдай ана культы бар жерлерді көруге болады.

Поляк дінилігі 1978 жылы Краков архиепископы Кароль Войтыла Рим Папасы болып сайланғаннан кейін мүлдем басқа өлшемге ие болды. Иоанн Павел II-ші есімін алған поляк – Папасы қазіргі заманғы әлемнің мәселелеріне қарсы ашылған Католиктік шіркеуде нағыз төңкеріс жасады. Польшада Иоанн Павел II-ші тұлғасы ерекше бейне ретінде қабылданады. Адамдар оның іс-әрекетін XX ғасырдың 80-ші жылдары орын алған орасан зор қоғамдық-саяси өзгерістермен байланыстырады. Рим Папасы Иоанн Павел II-ші Польшада ерекше мызғымас абыройға ие және тек қана діндар адамдар үшін ғана емес, басқа адамдарға да адамгершіліктің эталоны болып табылады.

Польшадағы католиктік шіркеу Поляк мемлекеттілігі түсінігімен тығыз байланысты. Поляк мемлекеті тарихындағы бірінші маңызды мезгіл 996-шы жылдағы поляктардың князі Мешко I-шімен христиандықтың қабылдануы болып табылады. Мемлекеттік құрылымдарды тұрғызу христиандық діннің таралуымен байланысты және поляк жерлерінде шіркеулік әкімшіліктерді құрумен байланысты. Сол кездерден бастап, Католиктік шіркеу поляк мемлекеттілігінің бірлігі мен тәуелсіздігінің қорғалуына қызмет етіп, бұл өз кезегінде, бөлінушілік кезеңінде (1795-1918), II-ші дүниежүзілік соғыс пен коммунистік режим кезеңдерінде ерекше маңызға ие болған еді.

Қорыта келгенде, демократиялық Польша өзінің азаматтарына адам құқықтары мен азамат құқықтарының сақталуына кепілдік береді. Бұл кепілдіктер заңнамалық актілерде, солардың ішінде, ең жоғарғы маңызға ие Польша Республикасының Конституциясында қамтылған, ол 1997 жылы қабылданған болатын. Польша Республикасының Конституциясы – бостандықтың, адам мен азамат құқықтарының іргетасы. Польша Республикасы Конституциясымен ұлттық және этникалық азшылықтарға жататын Польша азаматтарына, олардың тілдерінің дамуы мен сақталу еркіндігін, әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлерін сақталуына, мәдениетін дамытуға кепілдеме беріледі. Польшада ұлттық азшылықтардың құқықтық жағдайын көтермелеуге бағытталған бірқатар нормативтік-құқықтық құжаттар баршылық.

Сонымен, Польша Республикасында адамның құқықтары мен бостандықтары мәселесі маңызды екенін және тиімді этносаясаттың жүзеге асырылуын реттейтін құқықтық негіздері: Польша тарихында болған Конституциялар және қолданыстағы 1997 жылдың Конституциясы, Польша Республикасының 2005 жылғы 6 қаңтардағы «Ұлттық және этникалық азшылықтар туралы және жергілікті тіл туралы» және «Қоғамдық бірлестіктер туралы» Заңдары, 1989 жылдан бастап, азшылық құқықтарының қорғалуын дамытудан кейінгі, ұлттық азшылықтарды қорғау жөніндегі Польшамен бекітілген Рамо Конвенциясы болып табылады.

Әдебиеттер

- 1 Дьякова В. Национальные проблемы в Польше: отношение к национальным меньшинствам // <http://centurion-center.narod.ru>
- 2 Ягелло М. Национальные меньшинства в Польше // Новая Польша. – 2012. – №9. – С. 13.
- 3 Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym // Dziennik Ustaw. – 2005. – №17. – poz. 141.
- 4 Закон Республики Польши об общественных объединениях от 7 апреля 1989 года (ДЗ 1989 г. №20 поз.104) // <http://www.ngo.pl/files/rus.ngo.pl/public/prawne/zakonobshchobyedinenyakh.pdf>
- 5 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. // Dziennik Ustaw. – 1997. – №78. – Poz. 483.
- 6 Богуслав В. Конституция Польской Республики: Комментарий. – 2012. – 158 с.
- 7 Рамочная конвенция Совета Европы о защите национальных меньшинств (Страсбург, 1 февраля 1995 год) // <http://www1.umn.edu/humanrts/euro/Rets157.html>

References

- 1 Diyakova V. National problems in Poland attitude to the national minorities // <http://centurion-center.narod.ru>
- 2 Yagello M. National minorities in Poland // *New Poland*. – 2012. – №9. – P. 13.
- 3 The Act of national and ethnic minorities and regional language in January 6, 2005 // *Official Set*. – 2005. – №17. – Pos. 141.
- 4 The Law of the Republic of Poland «About Public Associations» in April 7, 1989 (*Official Set*. – 1989. – №20. – Pos. 104) // <http://www.ngo.pl/files/rus.ngo.pl/public/prawne/zakonobshchobyedinenyakh.pdf>
- 5 Constitution of the Republic of Poland in April 2, 1997 passed by the National Assembly in April 2, 1997. Adopted by the Nation in the constitutional referendum in May 25, 1997, Signed by the President of the Republic of Poland in July 16, 1997 // *Official Set*. – 1997. – №78. – Pos. 483.
- 6 Boguslav V. *Constitution of the Republic of Poland: Comments*. – 2012. – 158 p.
- 7 Framework Convention for the Protection of National Minorities by Council of Europe (Strasbourg, 1 February, 1995) // <http://www1.umn.edu/humanrts/euro/Rets157.html>